



Stora Sköndal

Kulturhistorisk konsekvensanalys av förslag till ny strukturplan

2017-09-04

Nyréns Arkitektkontor



Stora Sköndal

Kulturhistorisk konsekvensanalys av förslag till ny strukturplan
2017-09-04

Beställare: Stiftelsen Stora Sköndal

Ansvarig på Nyréns:
Marcus Ängeby, byggnadsantikvarie

Omslagsbild: Skogsbyns sjuk- och gästhem i bakgrunden, fotograferad från Johan Nordströms väg.

Bild ovan: Mangårdsbyggnaden från 1600-talet med terrasser ner mot
Drevviken.

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund	4
Konsekvensanalys	4
Upplägg	4
Lagrum	4
<i>Kulturmiljölagen</i>	4
<i>Plan- och bygglagen</i>	4

Konsekvenser för delområde 1	10	Konsekvenser för delområde 4	17
Konsekvenser för plan och yttre miljö	11	Konsekvenser för plan och yttre miljö	18
Konsekvenser för befintlig bebyggelse	11	Konsekvenser för befintlig bebyggelse	18

Konsekvenser för delområde 2	12	Konsekvenser för delområde 5	20
Konsekvenser för plan och yttre miljö	13	Konsekvenser för plan och yttre miljö	21
Konsekvenser för befintlig bebyggelse	13	Konsekvenser för befintlig bebyggelse	21

Konsekvenser för delområde 3	14
Konsekvenser för plan och yttre miljö	15
Konsekvenser för befintlig bebyggelse	15

Sammanfattning och slutsats: Förslagets påverkan på Stora Sköndals kulturhistoriska värden	22
---	-----------

Inledning

Bakgrund

Stiftelsen Stora Sköndal (tidigare Svenska Diakonsällskapet) har ägt och bedrivit skol- och vårdverksamhet i Stora Sköndal sedan 1904 då de köpte det f.d. säteriet med samma namn. Vid mitten 1900-talet skedde en stor utbyggnad med en mängd nya byggnader. Ytterligare utbyggnad har skett sporadiskt under slutet av 1900-talet och under 2000-talet.

Ett detaljplanearbete pågår för den s.k. Magnoliatomten i gränsen mellan Stora Sköndal och Sköndals centrum. Samtidigt pågår ett programarbete för utveckling av hela stiftelsens fastighet, d.v.s. av Sköndal 1:1.

Stockholms stadsmuseum bedömer att Stora Sköndal är ett kulturhistoriskt värdefullt område och har grönklassat en stor del av bebyggelsen. En kulturmiljöanalys av Nyréns med datum 2015-09-16 (reviderad 2016-12-02) har tagits fram för området. I kulturmiljöanalysen ingår en analys av Stora Sköndals känslighet och tålighet för ändringar.

Konsekvensanalys

Föreliggande konsekvensanalys innehåller bedömningar av den föreslagna strukturplanens påverkan på Stora Sköndals kulturhistoriska värden. Förslaget till strukturplan återges på sidan 8. Som underlag för bedömningarna används dels Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering, dels kulturmiljöanalysen. Stadsmuseets klassificeringskarta återges på sidan 6 och analysen av områdets känslighet och tålighet återges på sidan 7.

Upplägg

Konsekvensanalysens upplägg följer den indelning i delområden som gjordes i och med arbetet med kulturmiljöanalysen. För varje delområde finns ett utdrag ur känslighet/tålighet-analysen, en återgivning av den föreslagna strukturplanen och en bedömning av förslagets påverkan på yttre miljö, plan och befintlig bebyggelse.

Lagrum

Kulturmiljölagen

Stora Sköndals kyrka, klockstapel och kyrkotomt är skyddade som kyrkliga kulturminnen i kulturmiljölagen (kap. 4). Kyrkotomt är inte liktydig med fastighet utan definieras utifrån en bedömning av den specifika situationen. Även begravningsplatsen med murar och kapell är skyddade i kulturmiljölagen. Ett antal fornminnen finns inom området. Dessa är skyddade enligt kap. 2 i kulturmiljölagen.

Plan- och bygglagen

Enligt plan- och bygglagens 2 kap. 6 § så ska ”bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan”. Dessutom ska ”ändringar och tillägg i bebyggelsen göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas”.

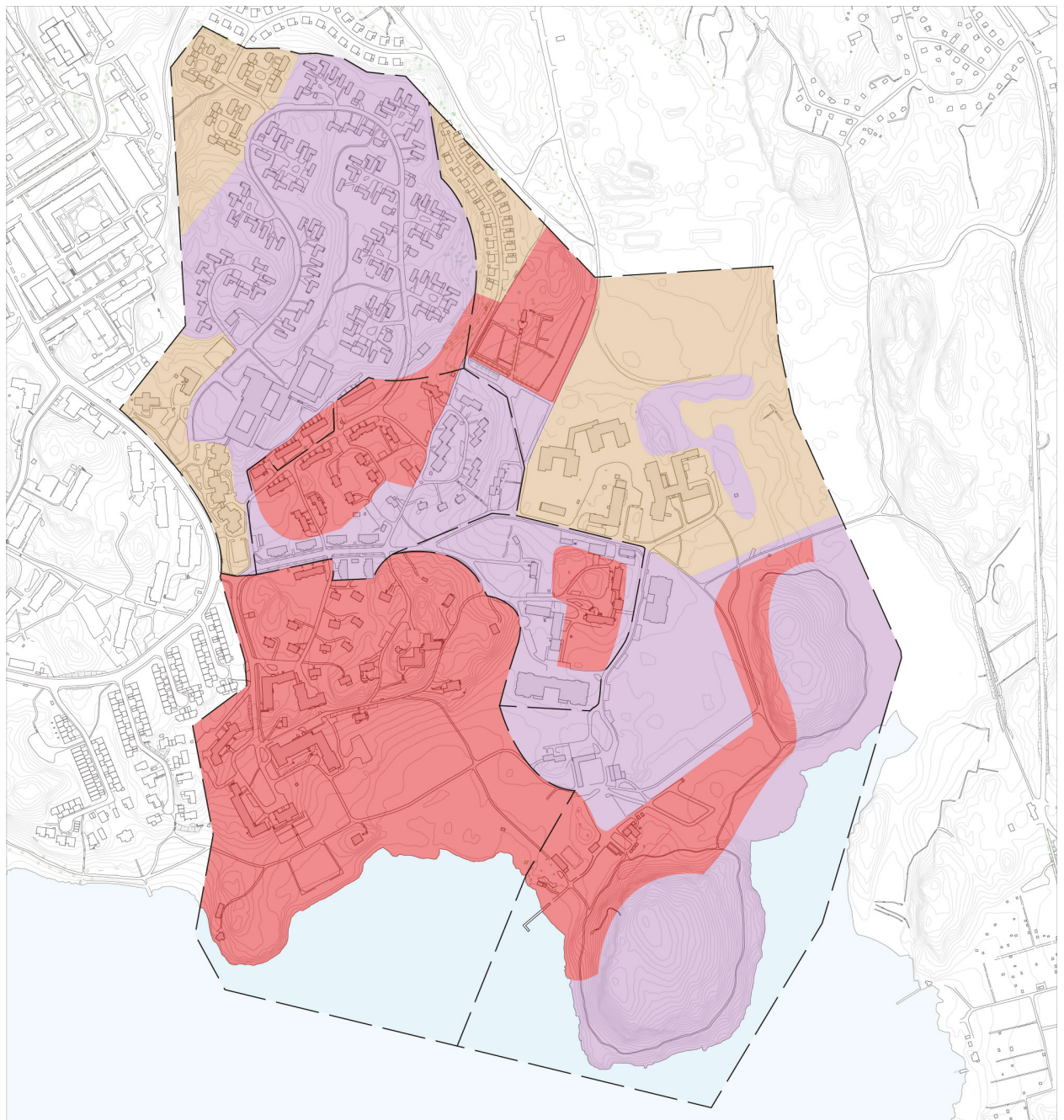
Varsamhetskravet i plan- och bygglagen, d.v.s. 8 kap. 17 §, gäller vid ändring och flyttning av alla byggnader.




Ingen detaljplan med skydds- eller varsamhetsbestämmelser finns inom området. Det är byggnadsnämnden som vid bygglov- och planärenden avgör om bebyggelsen kan anses vara särskilt värdefull och därmed omfattas av förvanskingsförbudet, 18 kap. 13 §.



Stora Sköndal inom streckad vit linje. Platserna och den ungefärliga utbredningen av fornminnen inom området är markerade med röda fält och runan R.

6 Nyréns Arkitektkontor



-  Hög känslighet för ändringar
-  Känsligt för ändringar
-  Tåligt för ändringar

Utdrag från Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal från 2015-09-16. Stora Sköndal är på kartan indelad i fem delområden. Den föreslagna strukturplanens påverkan kulturmiljön bedöms för var och ett av dessa delområden. Den sammantagna påverkan sammanfattas i slutet av dokumentet.

Illustrationsplan för Stora Sköndal 2017 framtagen av Kjellander+Sjöberg, Landskapslaget och SBK. Planen återkommer i konsekvensanalysen form av utsnitt per delområde.

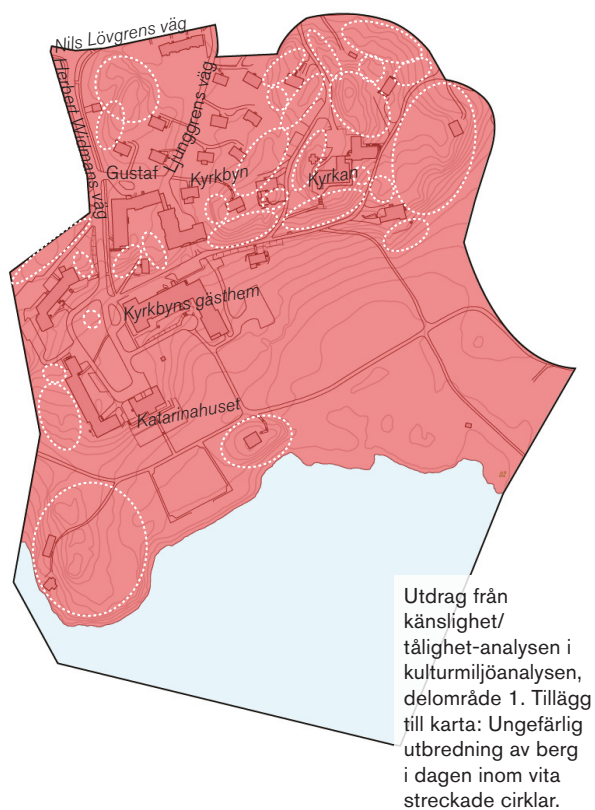
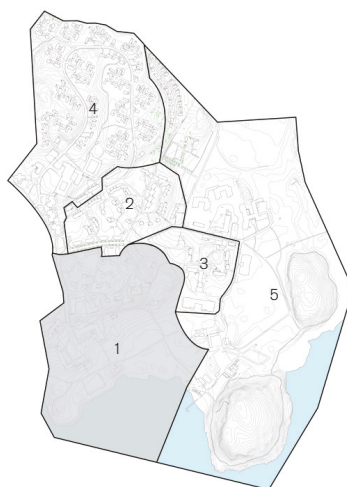


Samma illustrationsplan som på föregående sida men här även med de hus som föreslås rivas (röda linjer).

Konsekvenser för delområde 1

I delområdet ingår:

- Säteriet Stora Sköndals mangårdsbyggnad med framförliggande öppna ytor och Lövudden
- Kärnan i 1950-talets institutionsområde med Kyrkbyn
- Stora Sköndals kyrka



Utsnitt från föreslagen strukturplan med gräns för delområde markerad med streckad linje. Hus som föreslås rivas i rött.

Utdrag ur Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal

Hög känslighet:

Hela delområdet har en hög känslighet för ändringar såsom nybyggnationer, ingrepp i topografin, hårdgjorda ytor och ovarsamhet eller rivning av befintlig bebyggelse.

Området utgör själva kärnan i det historiska säteriet Stora Sköndal. Mangårdsbyggnadens 1600-talsarkitektur, terrasserna, placeringen högt i landskapet och de öppna gräsytorerna utmed Drevviken är viktiga egenskaper i kulturmiljön. Byggnaden och terrasserna utgör ett blickfång vid vistelse nere i strandzonen och ger en historisk tyngd åt miljön. Mangårdsbyggnadens

framträdande roll i vyer från strandzonen och vatten bör därför bevaras opåverkad vid eventuella ändringar i den fysiska miljön inom delområdet. Vise versa så har vyerna från terrasserna och huvudbyggnadens närmiljö, ut över Drevviken, betydelse för kulturmiljön.

Delområdet rymmer även kärnan i 1940-, 50- och 60-talens institutionsmiljö. Stora Sköndals gårdsplan omskapades vid denna tid, då inte mindre än fyra institutionsbyggnader uppfördes runt planen eller i dess direkta närhet. Gårdsplanen och dess bebyggelse har en hög känslighet för ändringar som en följd av de höga samhälls- och socialhistoriska värdena i Stora Sköndal. Miljön här ger en direkt bild av omvandlingen

Konsekvenser för plan och yttre miljö

Det öppna parkområdet invid Drevvikens norra strand, och angränsande skogsbevuxna höjdparter, bevaras i förslaget liksom alla de viktiga siktlinjer och vyer som redovisas på sid. 31 i *Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal*. På platsen för den gamla trädgårdens östra del anordnas odlingar. Trädgårdens historia går tillbaka till 1600-talet och ny odlingsmöjlighet här skapar en kulturhistorisk kontinuitet och ger ett immateriellt värde. Gårdsplanen norr om Katarinahuset (mangårdsbyggnaden från 1600-talet) bevaras intakt och varsam komplettering med nya skolbyggnader görs.

Höjden med berg i dagen som till sin helhet utgör ett fundament till kyrkobyggnaden på toppen behålls näst intill intakt. De två husen som placeras vid höjdens fot i norr och öster måste studeras ingående avseende placering, form och skala och justeras för att minimera ingrepp i kullen.

De befintliga värdebärande karaktären "hus i park" bibehålls i huvudsak genom att de flesta småhus och institutionsbyggnader med närmiljö bevaras. Garagebyggnaden från 1924 bevaras likaså. Störst påverkan på kulturmiljön sker i nordväst där byggnader placeras vid Nils Lövgrens väg, Herbert Widmans väg och Gustaf Ljunggrens väg. Här rivs två av Kyrkbyns villor från 1950-talet, se vidare under rubriken *Konsekvenser för befintlig bebyggelse*. De nya byggnaderna innebär stora ingrepp i den hävdade kullen vilket innebär negativ inverkan på de upplevelsevärden som det gamla agrara kulturlandskapet representerar i Stora Sköndal.

Om behov uppkommer av hägnader runt de befintliga villorna för att skapa tydligare gränser mellan offentligt och privat så bör det göras med stor hänsyn till den helhetsmiljö som det öppna byggsättet i parkmiljö utgör. Hägnaden bör vara låga för att ej försvåra för möjligheten att läsa samman hus och park, men helst bör sådana hägnader undvikas.

av den gamla gården till en modern skol- och vårdmiljö vid mitten av förra seklet. Såväl byggnadernas volymuppbyggnader som ursprungliga detaljer och typer av material är viktiga för möjligheten att läsa och förstå miljöns och byggnadernas tillkomst.

Villamiljön i Kyrkbyn har en hög känslighet för ändringar, dels till följd av dess kulturhistoriska värden, dels till följd av den varsamhet som krävs för ett bevarande av den enhetliga och småskaliga miljöns förhållandevis få men genomgående uttryck. Till dessa uttryck hör den ringa byggnadsskalan, takformer, ursprungliga tak- och fasadmateriäl, de individuellt utformade entrédörrarna, de gemensamma öppna gräsytor och de

Konsekvenser för befintlig bebyggelse

Befintlig bebyggelse bevaras så gott som intakt. Ett undantag är två av Kyrkbyns villor från 1950-talet. Av hänsyn till miljöns kulturvärden bör dessa ej rivas. Den nya bebyggelsen bör anpassas efter villorna. Möjligen kan de flyttas inom kyrkbyn för att ge plats åt den nya bebyggelsen.

Kompletteringen med nya byggnader i direkt anslutning till Botvidsgården och Stefansgården, nordväst om Katarinahuset, ter sig så som de redovisas i strukturplanen som varsamma. Tilläggens volymer och arkitektoniska uttryck bör studeras ingående så att de samspelar med befintlig arkitektur, utan att för den delen kopiera densamma. De bör även anpassas efter den yttre kulturmiljön, d.v.s. efter kvaliteterna i den gamla ängsmarken med berg i dagen och storvuxna lövträd.

Ytterligare en byggnad rivs i förslaget till strukturplan: Villa Virgin. Denna lilla villa är uppförd före villorna i Kyrkbyn och hör inte till bebyggelsemiljöns samlande och värdebärande karaktär. Mot bakgrund av detta kan en rivning vara acceptabel.

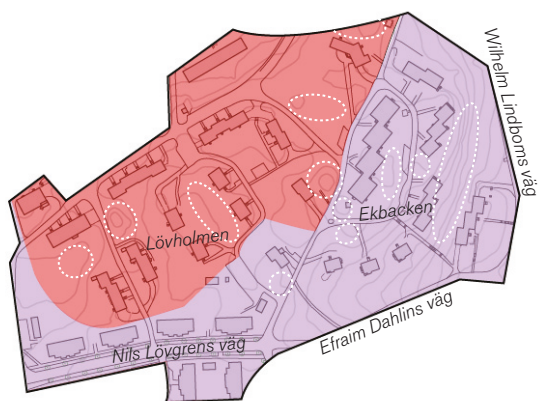
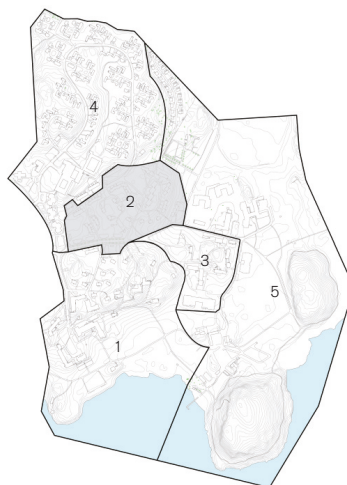
storvuxna lövträden. Det ändå begränsade antalet villor gör att den enskilda villan har stor betydelse för den sammanlagda miljön.

Stora Sköndals kyrka är ett uttryck för Svenska Diakon-sällskapets kristna grundval och är en viktig beståndsdel i Stora Sköndals 1900-talshistoria. Den dramatiska topografin, kontrasten i naturtyper, kyrkans och klockstapelns arkitektur, liksom vyerna ut över den öppna strandzonen och vattnet, är av väsentlighet för upplevelsevärde i Stora Sköndal. Det skogsbevuxna berget bildar som helhet ett fundament till kyrkan. Hela berget inklusive kyrkan har därför en hög känslighet för ändringar.

Konsekvenser för delområde 2

I delområdet ingår:

- Lövholmen och Ekbacken
- Den sentida stadsgatan utmed Nils Lövgrens väg



Utdrag från känslighet/tålighet-analysen i kulturmiljöanalysen, delområde 2. Tillägg till karta: Ungefärlig utbredning av berg i dagen inom vita streckade cirklar.



Utsnitt från föreslagen strukturplan med gräns för delområde markerad med streckad linje. Hus som föreslås rivas i rött.

Utdrag ur Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal

Hög känslighet – Känsligt:

Lövholmen utgör en självständig fortsättning på kulturmiljön i Kyrkbyn. Här återfinns i stort samma, till antalet förhållandevis få men genomgående, värdebärande uttryck. De arkitektritade småhusen från 1950-talet, med omgivande gemensam parkmark, har därför också en hög känslighet för ändringar.

Samma höga känslighet har Johan Nordströms väg, framdragen i gränsen mellan den forna åkermarken i söder och

den forna ängsmarken i slänten upp mot Skogsbyn i norr. Detta skifte i kulturlandskapet bidrar i sig med upplevelsevärden och är ett tydligt spår efter den tidigare markanvändningen. Slänten med storvuxna lövträd fortsätter i öster, förbi den tidigare disponentvillan från 1940-talet och fram till begravningsplatsen. Utmed Johan Nordströms väg finns exempel på 1950-talets arkitektritade par- och radhus, välbevarade elementhus från samma årtionde och 1960-talets arkitektritade radhus. Förändringar inom denna miljö bör ske med stor försiktighet. Ett bevarande av värdebärande delar och detaljer såsom äldre lövträd, putstyper och entrédörrar, har betydelse för den fortsatta

Konsekvenser för plan och yttre miljö

Befintliga värdebärande karaktären "hus i park" bibehålls i huvudsak genom att småhusen med sin närmiljö bevaras i större delen av området. Det område som markerats med hög känslighet (rött) i kulturmiljöanalysen, d.v.s. Lövholmen, bevaras helt med undantag av en ny (förskola) som placeras söder om Disponentvillan (i dag förskola) i norra delen av delområdet. Ett parhus, fyra radhus och tre villor rivs i den östra delen av delområdet, d.v.s. i Ekbacken, och ersätts av ny bebyggelse i 3-6 våningar med fri placering i naturmarken. Vagnätet och den yttre miljön bevaras dock i huvudsak i och med att nya byggnaderna placeras i ungefär samma lägen som de som rivs. Det finns dock en risk för att de gröna markytorna kommer minska till förmån för hårdgjord mark vilket ger en negativ inverkan på den befintliga värdebärande karaktären "hus i park". Befintliga äldre byggnader, samt även nya byggnader som vetter mot befintlig park, bör i möjligaste mån omges av gröna ytor.

Mot de större vägarna i öster (som i dag på ett ungefär motsvaras av Efraim Dahlins väg och Wilhelm Lindboms väg) uppförs mer sammanhängande bebyggelse. Den nya bebyggelse som inplaceras i naturmarken i Ekbacken kommer på så vis att utgöra en mjuk övergång mellan den befintliga lågskaliga öppna bebyggelsemiljön i Lövholmen i väster och den större exploateringen i öster.

Det är av stor vikt att de nya byggnaderna som inpassas i kulturmiljön studeras noggrant och justeras avseende form och placering för att undvika onödigt stora ingrepp i kulturlandskapet avseende berg i dagen och storvuxna träd.

möjligheten att läsa kulturhistorien på platsen.

Övriga delar av miljön inom delområde 2 har en känslighet för ändringar. Den stadslika bebyggelsen utmed Nils Lövgrens väg, uppförd några år in på 2000-talet, har i sig inget större kulturhistoriskt värde. Den angränsar dock direkt till miljöer med hög känslighet både i norr och i söder. Förändringar utmed vägen kan ha en indirekt påverkan på angränsande miljöer. Detta särskilt som flerbostadshusen har anpassats till den befintliga miljön avseende den begränsade byggnadsskalan, planstrukturen med gröna släpp mellan husen, de utspärade ekarna och det direkta mötet mellan hus och parkmark.

Konsekvenser för befintlig bebyggelse

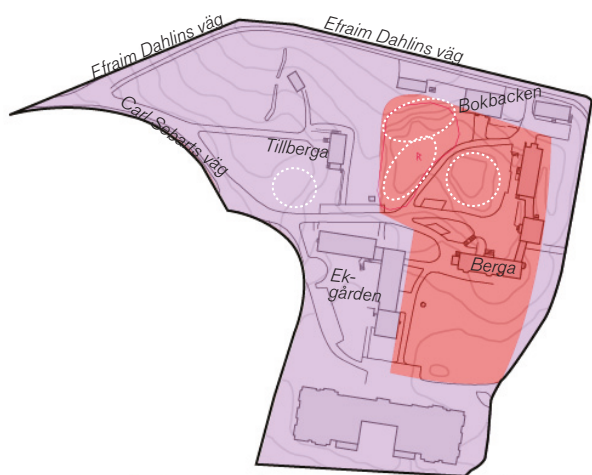
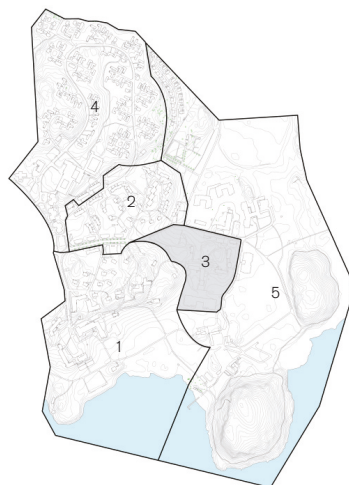
De småhus som rivs i Ekbacken består av två kategorier. Den första kategorin utgörs av tre rektangulära enplansvillor från 1946-47 med locklistpanel och tegeltäckta sadeltak. Den andra kategorin utgörs av ett parhus och fyra radhus från 1958 som är elementhus från Mockfjärdshus. Dessa villor hör till den kulturhistoriskt värdefulla småhusmiljön i Stora Sköndal och är grönklassade av stadsmuseet. De uppvisar dock inte alls samma arkitektoniska verkshöjd eller särpräglade karaktär som villorna i Lövholmen och Kyrkbyn. Flera av radhusen är misskött och i mycket dåligt skick. Mot bakgrund av detta kan det vara motiverat att riva dessa villor och fokusera bevarandet på villorna i Lövholmen i väster och Kyrkbyn i söder som tillsammans utgör en helhetsmiljö. Två liknande radhus från Mockfjärdshus som de som rivs bevaras söder om John Nordströms väg i Lövholmen.

De östra delarna av Lövholmen och Ekbacken har en känslighet för ändringar. Denna känslighet avser framförallt det bevarade äldre kulturlandskapet och hur småskalig bebyggelse har inplacerats i detta, utan ingrepp i topografin eller större ingrepp i trädbeståndet. Radhusen här är av typen elementhus från Mockfjärds som i något fall är i långt gånget förfall. Mer välbevarade exempel på denna hustyp finns, som ovan nämnds, vid Johan Nordströms väg.

Konsekvenser för delområde 3

I delområdet ingår:

- Den äldsta bevarade institutionsmiljön i Stora Sköndal med tillägg från 1950- och 2000-talen
- Personalbostaden Tillberga



Utdrag från känslighet/tålighet-analysen i kulturmiljöanalysen, delområde 3. Tillägg till karta: Ungefärlig utbredning av berg i dagen inom vita streckade cirklar.



Utsnitt från föreslagen strukturplan med gräns för delområde markerad med streckad linje. Hus som föreslås rivas i rött.

Utdrag ur Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal

Hög känslighet – Känsligt:

Inom delområdet finns den äldsta bevarade institutionsmiljön i Stora Sköndal, med byggnaderna Berga, Mellangården och Normansgården i centrum. Byggnaderna ligger på en höjd i landskapet med lägre belägna forna åkrar i norr, öster och söder. På höjden har bedrivits ängsbruk, vilket är avläsbart i det gamla kulturlandskapet på platsen. Här finns storvuxna ekar och tallar, berg i dagen och ett gravfält med fem runda stensättningar. Miljön

vid den gamla institutionsbebyggelsen har en hög känslighet för ändringar. Ovarsamma ändringar såsom rivningar, förvanskning av arkitektur eller bebyggande av platsen skulle påverka de samhälls- och socialhistoriska värdena i Stora Sköndal påtagligt negativt. Sådana ändringar skulle också påverka upplevelsevärdet som finns i bebyggelsens placering högt i landskapet och i ålderdomligheten i kultur- och naturmiljön på palatsen.

Historiskt har det funnits en vid vy från det gamla alkoholist- och epileptikerhemmet Berga ut över åkrarna och Drevviken i söder. Ett rumsligt och visuellt samband har även funnits mellan byggnaden och trädgårdsodlingarna nedanför. Detta samband

Konsekvenser för plan och yttre miljö

Stora delar av den yttre kulturmiljön bevaras i förslaget men de gröna markytorna kommer minska till förmån för hårdgjord mark vilket ger en negativ inverkan på den befintliga värdebärande karaktären "hus i park". Befintliga äldre byggnader, samt även nya byggnader som vetter mot befintlig park, bör i möjligaste mån omges av gröna ytor.

Efraim Dahlins väg i norra delområden följer i dag terrängens kurvaturer. Denna väg rätas i förslaget ut till att blir en mer direkt ostlig förlängning av Nils Lövgrens väg. Det är av stor vikt att eventuella stödmurar och trappor får en omsorgsfull gestaltning anpassad till kulturmiljöns höga värden.

Ett nytt hus placeras nära uppfartsvägen till kyrkan i den nordvästra delen av delområdet. En gång- och cykelväg anläggs på platsen för dagens Carl Sebardts väg, vilket skapar en välgörande distans mellan det nya huset och den skogsbevuxna kullen. Den nya skolbyggnaden som föreslås på platsen för dagens Ekgården, i mitten av delområdet, får ungefär samma läge som den gamla byggnaden vilket ger goda förutsättningar för att minimera den negativa påverkan på park- och naturmark.

Den nya skolbyggnad som placeras i vinkel mot det som i dag är Efraim Dahlins väg i norra delen av delområdet skulle däremot innebära stora ingrepp i kullen i öster (väster om Normansgården) vilken utgör ett värdefullt element i kulturmiljön. Här finns storvuxna ekar och tallar, berg i dagen och ett gravfält bestående av fem stensättningar. Föreslagen struktur och byggnadens placering och planform bör justeras för att minimera ingrepp i kullen och fornlämningarna. Det finns även en risk för, när kullen blir skolgård, ett för stort slitage på kulturmiljöns gröna värden och på fornlämningarna.

Den gröna platsen söder om Berga bevaras i förslaget. Berga kommer fortsatt vara en en monumental karaktär genom sitt läge på en höjd med tre storvuxna ekar framför.

Konsekvenser för befintlig bebyggelse

Två kulturhistoriskt värdefulla byggnader rivs inom delområdet: Ekgården och Villa Tillberga (se markeringar på sid. 5) som båda är grönklassade av stadsmuseet.

Ekgården från 1950-talet byggdes om 1976 då länken mellan byggnaderna höjdes, ventilationshuvar och takuppbbyggnader tillkom (ursprungliga venthuvar och lunettfönster i takfall revs), fönstret i gavelröset i åt söder sänktes, dörrar sattes igen m.m. Byggnaden saknar ursprungliga dörrpartier med undantag av en sidodörr i västra fasaden. Starkare kvaliteter, som är mer framträdande i kulturmiljön Stora Sköndal, finns i Kyrkbyns gästhem och Pilbacken i delområde 1, byggnader som däremot är gulklassade av museet. Mot bakgrund av detta kan det vara motiverat att riva Ekgården och fokusera bevarandet på andra mer välbevarade institutionsbyggnader i området.

Villa Tillberga är välbevarad och har ett högre kulturhistoriskt värde än Ekgården. Liksom övrig villabebyggelse i Stora Sköndal saknar villan inhägnad. Den ligger omgiven av tidigare ängsmark på en stor tomt i västra delen av delområdet. Den lantliga inramningen är en viktig del av Tillbergas kulturhistoriska värde. Villan tillhör de fåtal utspridda äldre tjänstevillorna i Stora Sköndal snarare än den mycket värdefulla modernistiska helhetsmiljö som småhusen i Kyrkbyn och Lövholmen utgör (delområde 1 och 2). Trots det skulle en rivning av Villa Tillberga innebära en förlust av kulturhistoriska värden. Ett bevarande av villan bör även innebära ett bevarande av den om givande tidigare ängsmarken, vilket står i

har otydliggjorts i och med uppförandet av Solgården för några år sedan.

Solgårdens placering och skala, liksom gestaltningen av utemiljön i dess direkta närhet, bryter flera grundläggande egenskaper i kulturmiljön. Likväl ingår byggnaden i en känslig miljö och gränsar till miljöer med hög känslighet: den öppna strandzonen vid Dreviken, den äldsta institutionsmiljön vid Berga och Stora Sköndals kyrka.

Tillberga ligger på gammal ängsmark med miljöskapande värden. Byggnaden hör till de äldsta personalbostäderna i Stora Sköndal och har en välbevarad exteriör. Personalbostaden och

närmiljön runt denna är känslig för ändringar. Området går att bebygga, exempelvis utmed Efraim Dahlins väg, men en sådan exploatering bör utföras med stor varsamhet.

Bokbacken vid Efraim Dahlins väg har kulturhistoriska värden som del av terapiverksamheten i Stora Sköndal. Byggnaden med närmiljö gränsar till miljön med hög känslighet vid Berga-Mellangården-Normansgården och har därför en känslighet för ändringar.

konflikt med det höga exploateringsstrycket på området.

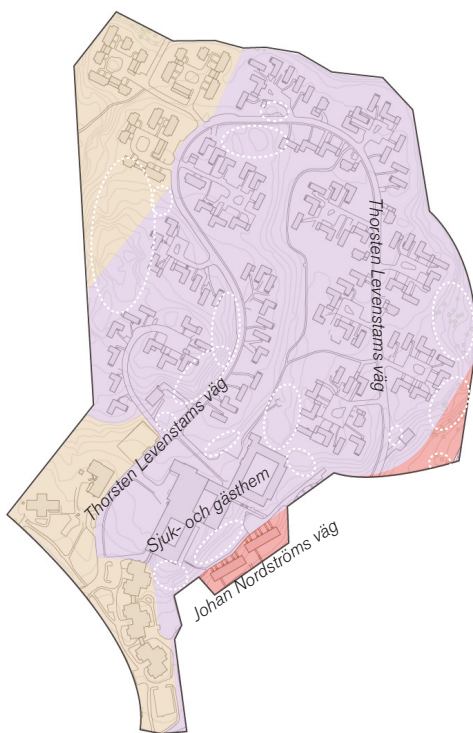
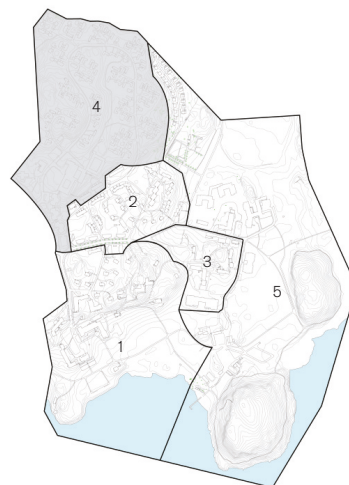
Bokbacken, en arbetsterapibygnad från 1950-talet norr om Berga, bevaras i förslaget. Det innebär ett bevarande av kulturhistoriska värden. Byggnaden utgör ett välbevarat inslag i den modernistiska vårdmiljö som präglar stora delar av Stora Sköndal.

Berga är en vårdbyggnad från 1908 som förlorat arkitektoniska och arkitekturhistoriska kvaliteter genom ombyggnader på 1900-talet. I dag innehåller byggnaden bostäder. Det finns skäl att i samband med föreslagen omvandling av stora delar av Stora Sköndals kulturmiljö, som innebär många rivningar såväl som omfattande tillägg, passa på att ta bättre hand om denna kulturhistoriska byggnad, att återge den en offentlig funktion och återställa exteriöra kvaliteter.

Konsekvenser för delområde 4

I delområdet ingår:

- Skogsbyn
- Äldreboendet Kollekten



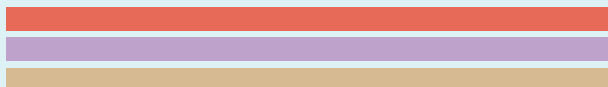
Utdrag från känslighet/tålighet-analysen i kulturmiljöanalysen, delområde 4. Tillägg till karta: Ungefärlig utbredning av berg i dagen inom vita streckade cirklar.



Utsnitt från föreslagen strukturplan med gräns för delområde markerad med svart streckad linje.

Utdrag ur Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal

Hög känslighet – Känsligt:



Skogsbyn ligger på en övre nivå i landskapet, perifert i förhållande till Stor Sköndals kärnmiljö. 1990-talets tillägg med villor har påverkat den raffinerade planstrukturen i Skogsbyn negativt. Villorna löper inte längre i en tydlig slinga över Thorsten Levenstams väg. Skogsbyns kulturhistoriska värde som del av socialhistorien i Stora Sköndal, samt byggnadernas och

parkmarkens arkitekturhistoriska värden och enhetliga karaktär, gör dock att området är känsligt för ändringar. Till sådana ändringar hör förvanskningar av befintliga byggnaders arkitektur eller rivning av partiella ursprungliga delar och införande av ny bebyggelse med avvikande skala och struktur. Även berg i dagen, slänter och storsvuxna tallar är känsliga för ändringar, som hörande till upplevelsevärde i området.

Skogsbyns två radhus har en hög känslighet för ändringar, såsom förvanskning eller rivning, då dessa ingår i miljön vid Johan Nordströms väg (se delområde 2).

Konsekvenser för plan och yttre miljö

Den konsekvent genomförda planstrukturen från 1960-talet som upptar större delen av delområdet försvinner i.o.m. rivningen av villorna. Den raffinerade planen och villornas arkitektur är tätt sammanflätade till den helhetsmiljö som Skogsbyns villaområde utgör. Det finns inga kulturhistoriska skäl att bevara 1960-talets planstruktur utan dess villor.

Stora delar av delområdet, som ursprungligen bestod av tallskog och urberg, fylldes på 1960-talet ut för att på ett rationellt sätt kunna placera ut de små villorna i en plattare terräng. Vissa högre partier med berg i dagen behölls dock (se markeringar på känslighet/tålighet-kartan på föregående sida). Dessa har ett värde som delar av den naturparkskaraktär som är genomgående för Stora Sköndal. Det är därför viktigt att i möjligaste mån spara storsvuxna tallar och berg i dagen mellan de nya husen, samt i viss mån justera byggnadernas placering och planform efter dessa partier.

Kransen med tallskog och ekbackar mellan Skogsbyns övre nivå och Lövholmens (delområde 2) och bergravningsplatsens (delområde 5) lägre nivåer bevaras i förslaget och därmed de upplevelsevärden som denna skiftning i kulturlandskapet bidrar med.

Den yttre miljön i det som kallas Magnoliatomtens i nordost om Skogsbyns sjuk- och gästhem saknar uppenbara kvaliteter vilket gör att det i strukturplanen föreslagna mer slutna byggnadssättet här kan accepteras.

Konsekvenser för befintlig bebyggelse

Det mycket sammanhållna tidslager som bebyggelsemiljön Skogsbyn utgör är uppbyggt av tre tydligt urskiljbara delar:

- Gemensamhetsanläggningen med restaurang och sjuk- och gästhem.
- Villorna i naturpark.
- De två radhusen placerade i en ekbacke i söder.

Rivning av villorna innebär att en av dessa delar försvinner. Kvar av 1960-talets tidslager blir Skogsbyns sjuk- och gästhem och de två radhuslängorna vid Johan Nordströms väg. Trots rivningen av delområdets villor är sjuk- och gästhemmet och radhusen fortsatt kulturhistoriskt mycket viktiga för kulturmiljön Stora Sköndal. De vetter mot de lägre nivåerna i landskapet, där Stora Sköndals primära kulturhistoriska värden är samlade, och illustrerar i sig 1960-talets utbyggnad av stiftelsens verksamhet, även om bilden inte är komplett utan den tredje delen, d.v.s. villorna.

Ett bevarande av villor i Skogsbyn är kulturhistoriskt inte försvarbart utan att den raffinerade planstrukturen, som egentligen är tre överlappande strukturer, behålls läsbar. De tre överlappande strukturerna är: Vägslingan Thorsten Levenstams väg (1). Den slinga som villorna tillsammans utgör och som löper fram och tillbaka över Thorsten Levenstams väg (2). Den konsekventa vinkelräta orienteringen av villorna såväl som av sjuk- och gästhemmets byggnadslängor (3). Ett eventuellt bevarande av villor kräver att hela villamiljön eller åtminstone större delen av den blir kvar i anslutning till sjuk- och gästhemmet. Att försöka kombinera villamiljöns kulturhistoriska värde med en större exploatering med nya hus på platsen låter sig inte göras. En "allt-eller-ingen"-situation uppkommer: Antingen bevaras villorna eller

De till kulturmiljön inte särskilt väl anpassade äldre bostäderna från 1990-talet i kv. Kollekten och de tre grupperna med villor från samma årtionde i Skogsbyn tillskrivs här inga särskilda värden och är tåliga för ändringar.

väljs de bort till förmån för ny bebyggelse. I förslaget till strukturplan har det senare alternativet valts. Värdet av ett bevarande av enstaka villor, eller av ett samlat område med grupper av villor som inte angränsar till sjuk- och gästhemmet, kan av kulturhistoriska skäl inte motiveras.

Sjuk- och gästhemmet blir fondbyggnad mot det torg som skapas vid Thorsten Levenstams väg i väster, mot vilken den nya huvudentrén kommer veta. Sjuk- och gästhemmet kommer att utmärka sig i sitt nya sammanhang genom sin envåningsskala och långa liggande tegelvolym. Byggnaden kommer utgöra en kontrast till de nya högre byggnaderna som placeras utmed den uträtade vägen. Dess bevarade funktion och framlyfta roll vid torget kan i viss utsträckning kompensera för det faktum att byggnaden till stora delar kommer döljas från Thorsten Levenstams väg bakom den nya bebyggelsen. Det är viktigt att parkmarken mellan sjuk- och gästhemmet och de nya byggnaderna utmed vägen i så stor utsträckning som möjligt hanteras som en offentlig yta, vilket även verkar vara intentionen i förslaget

Skogsbyns panncentral, som i sig är en kulturhistoriskt intressant byggnad och en del av tidslagret Skogsbyn, bevaras och får en framlyft roll vid entrén till den park som skapas norr om Skogsbyns

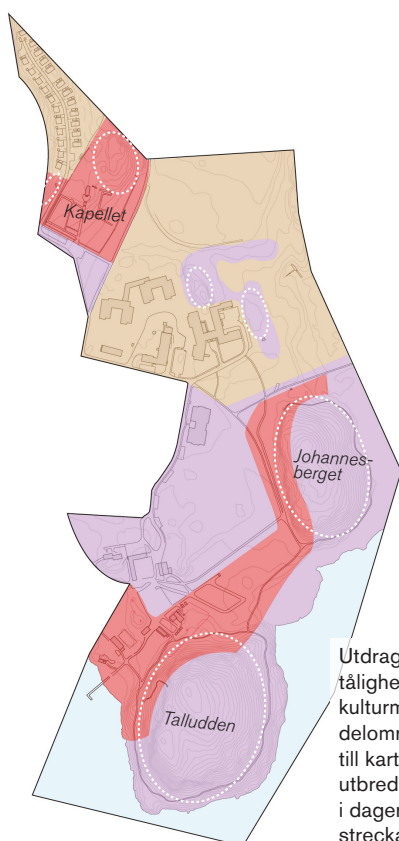
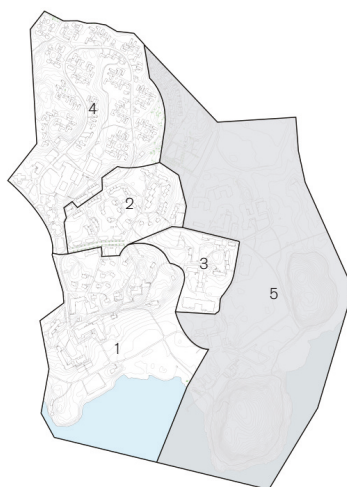
sjuk- och gästhem.

En del av en tillbyggnad från 1982 av Skogsbyns sjuk- och gästhem rivs i förslaget. Denna tillbyggnad är helt in- och underordnad sjuk- och gästhemmets ursprungliga arkitektur. Sjuk- och gästhemmets kulturhistoriska värde påverkas inte av rivningen. Den nya fasaden i hålet efter tillbyggnaden bör ges samma utformning som ursprungliga tegelfasader. Som ersättning för det lastintag som försvinner i och med 1980-talets tillbyggnad föreslås en nytt läge för denna väster om sjuk- och gästhemmets ursprungliga huvudentré mot norr. Det är viktigt att lastintaget placeras och utformas med stor varsamhet gentemot byggadens ursprungliga arkitektur.

Konsekvenser för delområde 5

I delområdet ingår:

- Friluftsbadet
- Stora Sköndals forna åkrar och ängar med blandad institutionsbebyggelse
- Begravningsplatsen med kapellet



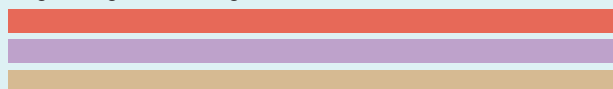
Utdrag från känslighet/tålighet-analysen i kulturmiljöanalysen, delområde 5. Tillägg till karta: Ungefärlig utbredning av berg i dagen inom vita streckade cirklar.



Utsnitt från föreslagen strukturplan med gräns för delområde markerad med streckad linje.

Utdrag ur Kulturmiljöanalys för Stora Sköndal

Hög känslighet – Känsligt:



Delområde 5 är ett stort område med olika ingående karaktärer. Landformerna Talludden och Johannesberget i öster är viktiga inslag i Stora Sköndals kontrastrika topografi och understryker det låglänta tidigare åkerlandskapet nedanför. Landformerna och beståndet med storvuxna ekar invid Johannesbergets fot har en hög känslighet för ändringar. Det har även det stråk som kopplar

samman landformerna med den fortfarande öppna strandzonen (se delområde 1) vid Drevviken. Öppenheten i detta stråk har betydelse för den fortsatta möjligheten att läsa områdets tidigare markanvändning och för upplevelsen av de forna åkrarnas möte med Talludden och Johannesberget.

Övriga delar av de gamla åkrarna har en känslighet för ändringar (i söder) eller är tåliga för ändringar (i norr). De känsliga delar kan bebyggas men i en anpassad skala som respekterar de topografiska förhållandena och de närbelägna miljöerna med hög känslighet i väster (mangårdsbyggnaden, den öppna strandzonen, Stora Sköndals kyrka) och i norr (Berga-Mellangården-

Konsekvenser för plan och yttre miljö

Den norra delen av delområdet bedömdes som tålig i kulturmiljöanalysen. Här en läggs en rutnätsplan ut som till del består av slutna kvareter men som även vänder öppna bostadsgårdar mot naturen i öster. Ett mindre område, en tidigare åkerholme med berg i dagen och ekar, bevaras centralt i bebyggelsen. Även i södra delen av delområdet läggs rutnätskvarter ut med bebyggelse på 4-7 våningar, som följer den sluttande topografin genom att byggnadshöjden trappar ner mot Drevviken. Kvarteren öppnar upp med bostadsgårdar orienterade åt söder, som på så vis får en välgörande öppen karaktär sett från stranden. Genom fyrvåningsskalan närmast vattnet undviks att de nya byggnaderna dominerar i den mycket känsliga miljön vid Drevviken strand. Det bör dock studeras vidare om den föreslagna hushöjden på sju våningar ca 120 meter sydost om kyrkan riskerar att påverka den visuella upplevelsen av höjden och kyrkobyggnaden från strandzonen.

De nya kvarteren bör möta parkyta i söder för att därigenom respektera den befintliga övergripande karaktären med direkt möte mellan hus och parkmark och minska inslaget av hårdgjorda ytor i denna känsliga del.

Det gröna sambandet utmed Drevviken, som bedömdes ha hög känslighet, smaltas av betydligt i förslaget även om gångvägarna runt de två höjderna bevaras. Det är viktigt att ytor väster om Johannesberget, som programmeras i förslaget, bibehålls genomgående gröna och fortsatt utgör en självklar del av detta samband.

Talludden och strandzonen med bad, som är en del av parken vid Drevviken, bevaras i förslaget. Förskolan med idrottshall som placeras vid Talluddens fot uttraderar däremot en fornlämning på platsen. Halva

det ursprungliga gravfältet förstördes när badet anlades i mitten av 1900-talet. Den återstående delen skadades vid en renovering av badet 1990. Arkeolog bör konsulteras för bedömning av värdet av återstoden av fornlämningen och om denna kan tas bort till förmån för en förskole- och idrottsbyggnad.

Konsekvenser för befintlig bebyggelse

Mer eller mindre sluten bebyggelse mot gator kommer gränsa till begravningsplatsen i söder och öster, en kontrast till dagens lantliga omgivning. Planterade träd i rader och breda gator/parkering kommer utgöra en välgörande grön ridå och en distans mellan begravningsplatsen och den nya bebyggelsen. Skogsbacken väster om begravningsplatsen bevaras i sin helhet.

Verkstaden för handikappade från 1960, tillbyggd 1971 och 1978, rivs. Denna byggnad är gulklassad och bedömdes även vara tålig i kulturmiljöanalysen varför en rivning är acceptabel. Även äldreboendet Björkgården från 1992 rivs. Denna ligger inom det område som bedömdes vara känsligt i kulturmiljöanalysen. Byggnaden har en tidstypisk karaktär och är välbevarad samt representativ för utbyggnaden av stiftelsens verksamhet i slutet av 1900-talet. Byggnadens kulturhistoriska värde skulle motivera en varsam hantering vid ändring men är inte tillräckligt för att hindra en eventuell rivning.

Normansgården).

På de tåliga delarna i norr kan en mer fritt hållen bebyggelse prövas. Åkermarkerna fylldes ut i hög utsträckning på 1960-talet och har till delar växt igen. Kvar i norra delen finns en åkerholme, med partier av berg i dagen och bevuxen med ek och tall. Denna holme utgör en kvalitet i kulturmiljön varför den är känslig för ändringar.

Begravningsplatsen med kapell utgör ett viktigt historiskt inslag i kulturmiljön Stora Sköndal. Tillsammans med angränsande trädridåer (skogsbevuxet höjdparti i norr och slänt med ekbestånd väster) har den en hög känslighet för ändringar.

De nyuppförda villorna i kv. Sällskapslivet norr om begravningsplatsen har inga särskilda kulturhistoriska värden och är tåliga för ändringar.

Sammanfattning och slutsats: Förslagets påverkan på Stora Sköndals kulturhistoriska värden

De kulturhistoriskt mest värdefulla delarna av Stora Sköndals område, d.v.s. de som i kulturmiljöanalysen bedömdes ha en hög känslighet för ändringar, bevaras i förslaget. Det handlar bl.a. om det öppna parkområdet invid Drevvikens norra strand med viktiga siktlinjer och vyer, mangårdsbyggnaden från 1600-talet och den modernistiska gårdsplanen med institutionsbyggnader norr om denna, Stora Sköndals kyrka på den skogsbevuxna höjden som utgör både kyrkotomt och "fundament", den modernistiska småhusmiljön i Kyrkbyn och Lövholmen, den historiska institutionsmiljön vid Berga och begravningsplatsen med kapell. Rivningen av två av Kyrkbyns villor utgör dock undantag. Av kulturhistoriska skäl bör dessa byggnader bevaras. Enstaka nya hus placeras i känsliga lägen mot höjder med berg i dagen och storsvuxna träd (delområde 1, 2, 3 och 4). Dessa bör noggrant inpassas i natur- och kulturlandskapet genom justering av placering och planform.

Större förändringar sker i de delar som i kulturmiljöanalysen bedömdes vara känsliga för ändringar. Ett parhus, fyra radhus och tre villor rivs i den östra delen av delområde 2, d.v.s. i Ekbacken, och ersätts av ny bebyggelse med fri placering i det gamla kulturlandskapet. Bebyggelsens placering och planform ansluter till bebyggelsen som rivs. De befintliga villorna uppvisar inte alls samma arkitektoniska verkshöjd eller samma särpräglade karaktär som villorna i intilliggande Lövholmen och Kyrkbyn. Den nya bebyggelsen i Ekbacken kommer utgöra en mjuk övergång mellan den befintliga lågskaliga öppna bebyggelsemiljön i Lövholmen i väster och den ny större exploateringen med bebyggelse i öster. Efraim Dahllins väg i mellersta delen av Stora Sköndal (delområde 3) rätas i förslaget ut, från att i dag följa terrängens kurvaturer till att blir en mer direkt östlig förlängning av Nils Lövgrens väg. Det är av stor vikt att eventuella stödmurar och trappor, som resultat av vägens nya läge, får en omsorgsfull gestaltning anpassad till kulturmiljöns värden. I delområde 3 rivs Villa Tillberga och Ekbacken medan Berga-Mellangården-Normansgården och Bokbacken bevaras.

Skogsbyn bedömdes vara känslig för ändringar i kulturmiljöanalysen. Anledningen till att Skogsbyn inte bedömdes ha en hög känslighet var dels att

den ligger perifert i förhållande till kulturmiljöns kärnområde som finns i de lägre delarna av landskapet, dels att en liknande typ av miljö redan finns inom Stora Sköndal, d.v.s. Kyrkbyn och Lövholmen. Kyrkbyn och Lövholmen är till skillnad från Skogsbyn en integrerad del av Stora Sköndals kulturmiljö och dess många överlappande tidslager. Skogsbyns fler än hundra villor rivs i förslaget och därmed förvinns en stor del av Skogsbyns kulturhistoriska värde inklusive dess unicitetsvärde. Det unika med Skogsbyn är att den kombinerar en gemensam vård- och gemensamhetsanläggning med ett omfattande bestånd av villor och radhus utlagda i naturpark, allt i en konsekvent utförd modernistisk arkitektur. En undersökning har utförts för att utröna om det finns liknande miljöer i landet. Utöver Kyrkbyn, vars karaktär består av samma ingående delar, har endast en liknande miljö påträffats i form av äldreboendet Björnbo på Lidingö. Liksom Kyrkbyn uppfördes Björnbo på 1950-talet.

Kvar av Skogsbyn, efter rivning av villorna, blir dess sjuk- och gästhem och de två radhuslängorna placerade i backen med ekar ner mot Johan Nordströms väg. Trots rivningen av villorna är sjuk- och gästhemmet och radhusen fortsatt kulturhistoriskt mycket viktiga för kulturmiljön i Stora Sköndal. Sjuk- och gästhemmet döljs till stora delar från Thorsten Levenstams väg men släpps fram vid det torg som skapas i väster. Skogsbyns lilla panncentral får en framhållen position i det nya fysiska sammanhang som strukturplanen föreslår.

De nya kvarteren i södra delen av delområde 5 ges en fyra våningsskala närmast vattnet och därmed undviks att de nya byggnaderna dominerar i den mycket känsliga miljön vid Drevvikens strand. Bostadsgårdar mot skogen i öster och vattnet i söder ger kvarteren en välgörande öppen karaktär sett från omgivningarna. Det bör dock studeras vidare om den höga hushöjden (upp till sju våningar) riskerar att påverka den visuella upplevelsen av kullen med kyrkan sett från strandzonen.

Det finns en allmän tendens i strukturplanen att den gröna markytan minskar till förmån för hårdgjorda ytor där nya hus ersätter befintliga eller där nya hus uppförs mot befintlig park. I dessa fall bör bebyggelsen utformas med ett mer direkt möte mellan hus och park för att inte inskränka för mycket på den befintliga övergripande karaktären i Stora Sköndal.

Rivningen av Skogsbyns och Ekbackens villor och av Villa Tillberga innebär en förlust av kulturhistoriska värden som förpliktigar en särskild omsorg om den värdefulla kulturmiljön som bevaras, exempelvis Kyrkbyn, Lövholmen, kvarvarande delar av Skogsbyn och miljön vid Berga. Det är ytterligare ett skäl till att Kyrbyns samtliga villor bör bevaras. Den modernistiska bebyggelsen har få genomgående värdebärande karaktärsdrag och är därför mycket känslig. Det är därför viktigt att byggnaderna ges skydds- och varsamhetsbestämmelser samt att det finns en ambition att återställa värden som har gått förlorade eller riskerar att gå förlorade, exempelvis ett återställande av en i sen tid ovarsam ändring eller att utföra en varsam flytt av kulturhistoriska byggnader inom kvarter.

Stora Sköndals kulturmiljö utgörs av flera tidslager med arkitektoniskt kvalitativ bebyggelse. Den nya bebyggelse som föreslås i strukturplanen bör, när den realiseras, uppnå hög arkitektonisk verkshöjd så att den blir en lika god representant för vår tid.